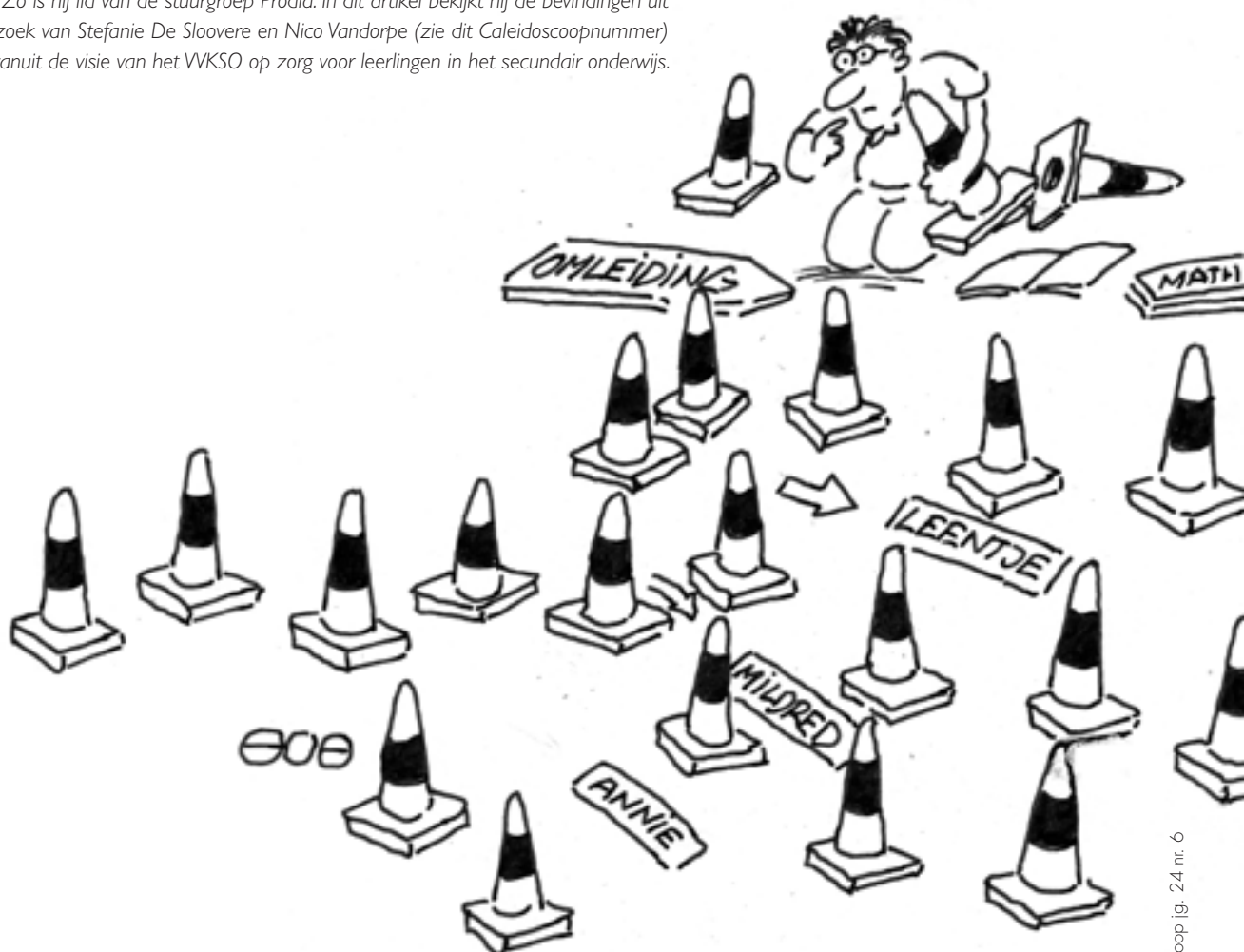

Handelingsgericht werken als onderdeel van de visie op zorg van het VKSO

Joost Laeremans

Joost Laeremans is stafmedewerker van het VKSO (dienst leerlingen en schoolorganisatie). Naast de pedagogische reglementering volgt hij er o.a. het thema zorg op. Zo is hij lid van de stuurgroep Prodia. In dit artikel bekijkt hij de bevindingen uit het onderzoek van Stefanie De Sloovere en Nico Vandorpe (zie dit Caledoscoopnummer) vanuit de visie van het VKSO op zorg voor leerlingen in het secundair onderwijs.

Handelingsgericht werken in het secundair onderwijs is een vrij recent verhaal. In het verleden bleef deze aanpak vooral beperkt tot het basisonderwijs en het buitengewoon onderwijs. Pas enkele jaren geleden werd handelingsgericht werken ook in het secundair onderwijs opgepikt door de pedagogische begeleidingsdiensten, aanbieders van vormingen en de scholen zelf. Mogelijk is handelingsgericht werken in het secundair onderwijs ook minder evident dan in het basis- en het buitengewoon onderwijs. Het is alleszins opvallend dat de meeste publicaties, bv. van Pameijer e.a., zich in de eerste plaats richten tot het basis- en het buitengewoon onderwijs. En zelfs bij initiatieven die zich uitdrukkelijk ook richten tot het secundair onderwijs (bv. niveauoverschrijdende studiedagen, de diagnostische protocollen van Prodia) merken we dat de concrete invulling voor het secundair onderwijs steeds wat moeizamer verloopt. Een belangrijk verschil met het basis- en buitengewoon onderwijs is

LEERKRACHT STIPT WEG UIT VOOR SPECIFIEKE LEERLINGNODEN

alleszins de vele vakleerkrachten die in het secundair onderwijs aan de leerlingen lesgeven. Dit maakt dat het een nog meer tijdrovend proces is om samen concrete afspraken te maken, deze vervolgens te evalueren en eventueel bij te sturen. De begeleidende klassenraad speelt daarin – in samenwerking met de cel leerlingenbegeleiding – een cruciale rol. Een onderzoek zoals dat van Stefanie De Sloovere en Nico Van Dorpe met aandacht voor HGW in het secundair onderwijs is dan ook zeer welkom.

De conclusie uit het onderzoek van De Sloovere en Van Dorpe, dat de onderzochte scholen zeker nog inspanningen moeten leveren vooraleer er van een goede implementatie sprake kan zijn, is zeer herkenbaar voor ons als VKSO. Maar die herkenbaarheid geldt evenzeer voor een tweede deel van de conclusie, met name dat de scholen al op het handelingsgerichte pad zijn. We kunnen gerust stellen dat alle secundaire scholen al in zekere mate handelingsgericht werken. Dit is net een van de sterke punten van het handelingsgericht werken: de zeven uitgangspunten lenen zich er gemakkelijk toe om het zorgbeleid van secundaire scholen mee vorm te geven. Eigenlijk is handelingsgericht werken dus geen totaal andere manier van werken. Het biedt in de eerste plaats een bril aan de scholen om te kijken naar de wijze waarop de leerlingen worden begeleid en hoe daarbij effectief wordt omgegaan met de verschillen tussen leerlingen.

Het Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (VKSO) wil scholen ondersteunen bij de verdere implementatie van het handelingsgericht werken. We doen dit o.a. door de zeven uitgangspunten van HGW en het zorgcontinuüm een plaats te geven in onze visie op zorg¹. Daarin beklemtonen we net als Stefanie De Sloovere dat het – anders dan het op het eerste gezicht lijkt – een grote uitdaging is om de uitgangspunten

consequent toe te passen. Er gaapt een brede kloof tussen het herkenbaar zijn van een aantal uitgangspunten in de school en een consequente handelingsgerichte aanpak op basis van de zeven uitgangspunten. Scholen die meer handelingsgericht willen werken, focussen in eerste instantie best op een of twee uitgangspunten en kiezen voor kleine haalbare stappen. Dit geeft de personeelsleden de tijd om te groeien en om op termijn alle uitgangspunten een evenwaardige plaats te geven in het zorgbeleid.

Globaal genomen zijn de onderzoeksresultaten van De Sloovere en Van Dorpe m.i. illustratief voor de huidige situatie in het secundair onderwijs. Ik pik er twee opvallende vaststellingen uit: de vraag om de werking van de cel leerlingenbegeleiding meer te formaliseren en het zoeken naar een meer constructieve samenwerking met leerlingen en ouders.

Formaliseren

Bij de aanbevelingen in het onderzoek van De Sloovere en Van Dorpe wordt veel heil verwacht van het formaliseren

van de werking van de cel leerlingenbegeleiding en gebruik te maken van formulieren tijdens de bespreking van de leerlingen en voor de rapportage achteraf. Dit komt niet enkel een systematische en transparante werkwijze ten goede, maar draagt ook bij tot de realisatie van de andere uitgangspunten.

Een zekere formalisering komt de begeleiding van de leerlingen inderdaad ten goede. Zelf wijzen we in onze tekst over de **begeleidende klassenraad** (zie box) ook op de meerwaarde van het gebruik van documenten met een vaste structuur en rubrieken die steeds weerkeren. Ik wil graag opmerken dat de rol van de begeleidende klassenraad in het geheel van de

leerlingenbegeleiding cruciaal is, belangrijker nog dan de cel leerlingenbegeleiding. Waar elke individuele leraar verantwoordelijk is voor de begeleiding van de leerlingen aan wie hij lesgeeft, wordt de collectieve verantwoordelijkheid voor deze begeleiding gedragen door de begeleidende klassenraad. Het is de begeleidende klassenraad die de leerlingen systematisch opvolgt en afspraken maakt over de verdere begeleiding. Alle relevante informatie krijgt een plaats in het dossier van de leerling. Dit geldt ook voor documenten met een vaste structuur die door de begeleidende klassenraad worden gebruikt, zoals signaleringslijsten, begeleidings- of handelingsplannen, verslagen van de begeleidende klassenraad... Het is daarbij niet de bedoeling om de begeleiding van de leerlingen te standaardiseren (bv. door te werken met standaardformuleringen), maar het scheidt integendeel mogelijkheden om een aanpak op maat mogelijk te maken, binnen een herkenbaar kader. Tegelijk zijn er ook grenzen van een verregaande formalisering. Bij het werken met bepaalde sjablonen is het cruciaal dat de betrokkenen deze als nuttig ervaren. Een ellenlange lijst van rubrieken die ingevuld dienen te worden,

draagt daar niet toe bij en kan als planlast ervaren worden. Dit kan een tegengesteld effect hebben: handelingsgericht werken wordt dan in de hoofden van de betrokkenen verengd tot het invullen van rubrieken. Door samen met de betrokkenen van de school instrumenten op maat te maken en ruimte te creëren om deze achteraf indien nodig bij te sturen, kan dit worden vermeden.

Deze bedenking overstijgt het onderzoek van Desloovere en Van Dorpe. In de verschillende publicaties over handelingsgericht werken zijn voorbeelden van formulieren en checklists opgenomen. Ze hebben alle met elkaar gemeen dat ze vrij uitgebreid zijn. Daarenboven is handelingsgericht werken in het secundair onderwijs een tijdrovend proces door de vele leraren die aan vele leerlingen lesgeven en het grote aantal overlegmomenten dat dit vraagt. Nog meer dan in het basis- en buitengewoon onderwijs zullen secundaire scholen dus moeten zoeken naar een handelingsgerichte aanpak die recht doet aan de uitgangspunten en tegelijkertijd **praktisch haalbaar** is. Dat de leden van de cel leerlingenbegeleiding van de onderzochte scholen sinds het onderzoek tijdens hun bijeenkomst telkens een blaadje naast zich leggen met daarop de zeven uitgangspunten is hiervan overigens een mooi voorbeeld.

Aansluitend bij het bovenstaande stelt het onderzoek vast dat de drie scholen zich niet of nauwelijks op wetenschappelijk onderzoek baseren bij het nemen van begeleidingsmaatregelen. Stefanie De Sloovere pleit voor een aanpak die meer evidence based is. De bedenking is terecht, maar botst in de praktijk vaak op de grenzen van de draagkracht van de cel leerlingenbegeleiding. Wetenschappelijk onderbouwde beslissingen nemen, vraagt tijd en expertise. Al mag dit geen excuus zijn om als school bij de pakken te blijven zitten en hierin niet te investeren. De grote verschillen tussen scholen op dit vlak illustreren dat dit nu al in de ene school beter lukt dan in de andere.

Constructieve samenwerking

De constructieve samenwerking met de leerlingen en de ouders is in de drie scholen van het onderzoek voor verbetering vatbaar. Ook het VKSO pleit

ervoor om zowel leerlingen als ouders als volwaardige partners te zien. Alle betrokkenen doen dat vanuit hun eigen deskundigheid. Personeelsleden van de school en de CLB-medewerkers zijn de professionals, ouders en leerlingen de ervaringsdeskundigen. Voor de leerlingen betekent dit dat er niet enkel over hen wordt gesproken, maar ook met hen. Niets gebeurt achter de rug of boven het hoofd van de leerlingen. Een open schoolcultuur en een sfeer van vertrouwen en verbondenheid tussen leerlingen en leraren zullen hiertoe bijdragen. Ook de inbreng van de ouders als ervaringsdeskundige binnen de eigen gezinsopvoeding biedt een meerwaarde voor de vorming en opvoeding van hun kind op school. Een duidelijk en laagdrempelig zorgbeleid kan ervoor zorgen dat ouders zich welkom voelen. Concreet vertaalt zich dit o.a. in de wijze waarop het inschrijvingsmoment en de oudercontacten worden georganiseerd. De ouders weten ook bij wie ze op eigen initiatief kunnen aankloppen.

Wat het informeren van de ouders betreft, maken we bij het VKSO een onderscheid tussen informatie die relevant is voor de klassenraadswerking en informatie die enkel bedoeld is voor de cel leerlingenbegeleiding:

- Voor informatie die relevant is voor de **klassenraadswerking** pleiten we voor een maximale betrokkenheid van ouders én leerling. Dit begint al vanaf het moment van inschrijving. Hier kunnen de fundamentele worden gelegd van een goede samenwerking met de school. Het is meteen de reden waarom

we sterk inzetten op een breed gekaderd inschrijvingsbeleid opgebouwd rond een goed intakegesprek en inschrijvingsformulier.

- Voor informatie die verzameld wordt voor de **cel leerlingenbegeleiding** ligt dit anders. Het gaat om informatie die, alleszins in eerste instantie, los staat van de klassenraadswerking. Het kan gaan over onderwerpen die een directe invloed hebben op het welbevinden van de leerling, maar niet noodzakelijk schoolgerelateerd zijn. Vaak gaat het over de psychosociale of socio-emotionele begeleiding van leerlingen. Voor het verwerken van deze gegevens bestaat – in tegenstelling tot de informatie ter ondersteuning van de klassenraadswerking – geen wettelijke basis. De betrokken leerling moet bijgevolg expliciet instemmen met de verwerking van zijn gegevens. Over deze gegevens wordt in de regel niet gecommuniceerd met de ouders zonder medeweten van de minder- of meerderjarige leerling. Heel wat van deze informatie zal in tweede instantie – na overleg met de leerling – wel gecommuniceerd worden naar de leden van de begeleidende klassenraad. Als er linken zijn met het functioneren van de leerling op school is het de enige manier om ervoor te zorgen dat de leden van de klassenraad hiermee rekening kunnen houden. In de praktijk werken begeleidende klassenraad en de cel leerlingenbegeleiding voortdurend samen en wordt in beide richtingen geregeld informatie uitgewisseld.

BEGELEIDENDE KLASSENRAAD EN CEL LEERLINGENBEGELEIDING

De regelgeving bepaalt dat de begeleidende klassenraad bestaat uit stemgerechtigde leden (de directeur of een afgevaardigde van de directeur en de leerkrachten die aan de leerling lesgeven) en eventueel raadgevende leden (personeelsleden of externe personen, zoals de CLB-medewerker, die betrokken zijn bij de begeleiding van de leerling). De begeleidende klassenraad fungeert als enig orgaan op het vlak van de vorming en de evaluatie van de vorderingen van een bepaald groep leerlingen. Over de cel leerlingenbegeleiding bestaat geen regelgeving. Een school kiest zelf of er een cel werkzaam is, hoe deze samengesteld is en welke opdrachten zij opneemt.

Meer over de begeleidende klassenraad? Zie tekst van VVKSO “De begeleidende klassenraad in de loop van het schooljaar” (<http://www.vvksso.be> > Pedagogisch-didactisch > APR's > APR2).

Meer over de cel leerlingenbegeleiding? Zie tekst van VVKSO “De cel leerlingenbegeleiding als onderdeel van leerlingenbegeleiding op school” (<http://www.vvksso.be> > Visieteksten).

De cel leerlingenbegeleiding als onderdeel van de visie op zorg van het VKSO

De cel leerlingenbegeleiding is één onderdeel van de visie van het VKSO op zorg. In onze tekst “De cel leerlingenbegeleiding als onderdeel van leerlingenbegeleiding op school”¹ reiken we aan scholen een kader aan dat ze kunnen gebruiken bij de concrete invulling van de cel leerlingenbegeleiding. Aangezien hierover geen regelgeving bestaat, kiest elke school zelf of er geïnvesteerd wordt in een cel leerlingenbegeleiding (al dan niet onder deze naam) en welke taken deze op zich neemt. Zelf suggereren we het volgende takenpakket:

- het uitbouwen, coördineren en evalueren van het zorgbeleid;
- het ondersteunen van de leden van het schoolteam bij de begeleiding van de leerlingen waardoor deze personeelsleden zelf competent worden om de leerlingen zelf te begeleiden;
- het zelf aanpakken van een aantal leerlingenproblemen indien het gaat over zeer ernstige problemen of vragen waarover nog weinig expertise voorhanden is.

In de tekst over de cel leerlingenbegeleiding verwijzen we slechts zijdelings naar het handelingsgericht werken. Dat komt omdat het handelingsgerichte kader al uitgebreid aan bod komt in de tekst “Visie op zorg voor de leerling in het secundair onderwijs” waarnaar we hoger al verwezen. Deze laatste tekst overkoepelt namelijk de bestaande teksten van het VKSO over bepaalde aspecten van leerlingenbegeleiding. Deze basistekst wil ook een spiegel zijn waaraan een school haar eigen zorgbeleid kan toetsen, bespreken en verder concretiseren.

Onze visie op zorg start bij de kern van wat onderwijs is. Leerlingen komen in de eerste plaats naar school om te leren en om zich te ontplooiën. Zorg sluit hierbij aan en kan in deze context breed beschouwd worden als het geheel van initiatieven die door alle schoolbetrokkenen worden genomen om optimale ontwikkelingskansen te creëren voor alle leerlingen. Inhoudelijk zal zorg op school steeds betrekking hebben op de domeinen leren en studeren, onder-

wijsloopbaan en psychisch, sociaal en fysiek welbevinden van de leerling.

In onze visie kiezen we resoluut voor het concept “geïntegreerde zorg”. Daarin maken we een onderscheid tussen de centrale rol van de leraar en de globale aanpak op schoolniveau. De begeleiding van de leerlingen begint in de klas. Elke leraar is dan ook verantwoordelijk voor de begeleiding van de leerlingen aan wie hij lesgeeft. De zorg voor leerlingen is m.a.w. een verantwoordelijkheid van de school en van het volledige schoolteam, en niet van enkele specialisten, van leerlingenbegeleiders of van een beperkt aantal individuele leraren. De cel leerlingenbegeleiding is dus slechts één onderdeel van het geheel van zorg. Complementair met de rol van de leraar gebeurt de begeleiding van de leerlingen ook ingebed in de globale aanpak van het zorgbeleid op schoolniveau. Concreet gaat het over de volgende kenmerken van het zorgbeleid: duidelijke zorgvisie, ondersteuning door de directie, professionalisering van het schoolteam, schoolinterne samenwerking (de begeleidende klassenraad, de vakgroepwerking en het ondersteunend personeel), ondersteunende zorgstructuren en –procedures (de leerlingenbegeleider en de cel leerlingenbegeleiding), en samenwerking met de leerlingen, de ouders, het CLB, de pedagogische begeleidingsdienst, het buitengewoon onderwijs en de externe hulpverlening.

De geïntegreerde zorg neemt de school en het beleid van de school als uitgangspunt. Het handelingsgericht werken (HGW) sluit hier inhoudelijk sterk bij aan, maar is een andere bril om naar zorg te kijken. HGW vertrekt eerder vanuit de noden van de leerling. Naast de zeven HGW-uitgangspunten vertalen we in onze visie het zorgcontinuüm naar de situatie in het secundair onderwijs. Dit continuüm beschrijft op basis van de nood aan (extra) begeleiding van de leerlingen hoe deze er concreet kan uitzien. Zo illustreert de brede basiszorg (fase 0) dat zorg begint bij kwaliteitsvol onderwijs voor alle leerlingen. Een uitgangspunt daarbij is dat er in elke klas verschillen zijn tussen de leerlingen en dat de leraar hiermee rekening houdt. Het doel is om fase 0 zo breed mogelijk te maken zodat zo weinig mogelijk leerlingen naar fase 1 gaan. Voor een aantal leerlingen zal dit

niet lukken. Via verhoogde zorg (fase 1) krijgen zij extra ondersteuning. In deze fase vinden we zowel leerlingen zonder als met een diagnose. De afspraken over de begeleiding worden steeds gemaakt door de begeleidende klassenraad of minstens door deze klassenraad bevestigd. Voor een kleiner aantal leerlingen zal ook deze verhoogde zorg niet volstaan en is er nood aan bijkomende inzichten. In de uitbreiding van zorg (fase 2) wordt het CLB op vraag van de school en/of de leerling/ouders betrokken bij de individuele probleemanalyse. Dit kan gebeuren via de cel leerlingenbegeleiding en/of rechtstreeks bij het CLB. Op basis van het advies dat geformuleerd wordt, zullen verdere stappen worden gezet. Meestal zal het opnieuw de begeleidende klassenraad zijn die – in samenwerking met het CLB, de ouders en de leerling – beslist op basis van de aangeleverde informatie. Indien de verhoogde zorg onvoldoende kan tegemoet komen aan de onderwijsbehoeften van de leerling of indien de zorgvraag de draagkracht van de school overstijgt, kan tot slot een overstap naar een school op maat (fase 3) een zinvol alternatief zijn.

Samen verder op weg

Het onderzoek van Stefanie De Sloovere vormt een mooie illustratie van wat handelingsgericht werken in de cel leerlingenbegeleiding betekent en kan betekenen. Met de visie van het VKSO op zorg voor leerlingen sluiten we hierbij inhoudelijk aan, maar maken we tegelijk duidelijk dat dit verhaal veel ruimer gaat dan de cel leerlingenbegeleiding. Elke individuele leraar, de begeleidende klassenraad en het volledige schoolteam zijn daarbij cruciale spelers op het veld. Samen met alle andere betrokkenen (CLB, leerlingen, ouders...) gaan zij ongetwijfeld nog boeiende tijden tegemoet bij het verder bewandelen van het handelingsgerichte pad.

¹ U vindt de volledige tekst terug via <http://www.vkso.be> > Visieteksten